

BETINA ANTON

Bârlogul lui Mengele

CUM L-A ADĂPOSTIT O REȚEA NAZISTĂ
PE „ÎNGERUL MORȚII”

Traducere din limba engleză de Anca Irina Ionescu
Prefață de Ion M. Ioniță

Cuprins

Prefață <i>Bârlogul lui Mengele</i> – ce ascunde natura umană?	5
Prolog – <i>Cum să îngropi un corp sub un nume fals</i>	13
Capitolul 1 – <i>Investigarea unui caz periculos</i>	23
Capitolul 2 – <i>Reunirea gemenilor lui Mengele</i>	36
Capitolul 3 – <i>În căutarea dreptății</i>	43
Capitolul 4 – <i>Păstrarea secretelor</i>	55
Capitolul 5 – <i>Un om de știință în ascensiune în Germania nazistă</i>	65
Capitolul 6 – <i>Unchiul cel bun</i>	81
Capitolul 7 – <i>Pasiunea pentru cercetare</i>	95
Capitolul 8 – <i>Promovarea lui Mengele</i>	117
Capitolul 9 – <i>Eliberarea lagărului de la Auschwitz</i>	135
Capitolul 10 – <i>Procesele de la Nürnberg</i>	149
Capitolul 11 – <i>Naziștii din Buenos Aires</i>	162
Capitolul 12 – <i>Operațiunea Eichmann</i>	176
Capitolul 13 – <i>Loialitatea prietenilor naziști</i>	194
Capitolul 14 – <i>Nu este liniște în Serra Negra</i>	203
Capitolul 15 – <i>Bavaria tropicală</i>	218
Capitolul 16 – <i>Viața la limită</i>	237
Capitolul 17 – <i>Vânătoarea finală</i>	261

Capitolul 18 – <i>Exhumarea</i>	273
Epilog – <i>Ultimele cuvinte ale Liselottei</i>	301
<i>Notă asupra surselor</i>	311
<i>Mulțumiri</i>	313
<i>Note</i>	317
<i>Bibliografie</i>	345

Jumătate dintre cei 900 de oameni din batalionul pe care-l comanda au murit în luptă. În plus, germanii au minat drumul pentru a îngreuna accesul la Auschwitz. La 27 ianuarie, maiorul Șapiro – în mod ironic, un evreu – a fost prima persoană care a deschis poarta de sub cunoscuta lozincă „Arbeit macht frei”.

Înăuntru, militarii sovietici au găsit 7 000 de oameni. Majoritatea erau numai piele și os, iar mulți nu aveau nici măcar pantofi în gerul cumplit al iernii poloneze. Erau niște morți vii, care abia de au reacționat la eliberarea lagărului. Unul sau doi dintre cei care mai aveau puterea să vorbească au întrebat dacă era adevărat că erau eliberați. Personalul Crucii Roșii a început imediat să facă supe de pui și de legume, dar mulți dintre deținuți nu puteau mânca, din cauză că stomacul li se atrofiase foarte mult¹⁷⁵.

Între plecarea „Marșurilor morții” și sosirea Armatei Roșii au trecut 10 zile. Printre nefericiții care mai rămăseseră în lagăr se aflau aproximativ 500 de copii și adolescenți sub vârsta de 15 ani. Majoritatea erau epuizați și sufereau de lipsă de vitamine, iar mulți aveau tuberculoză. Toți aveau cel puțin cu 10 kilograme mai puțin decât greutatea normală, unii chiar și cu 40 mai puțin¹⁷⁶.

Printre acești copii se aflau Eva și Miriam Mozes. Surorile gemene apar în câteva imagini bine cunoscute ale eliberării lagărului de la Auschwitz, în care copiii își arată brațele tatuate în fața camerei foto. Armata sovietică a trimis o echipă medicală pentru a-i trata pe supraviețuitori, iar ofițerii au interviuat câțiva deținuți, care le-au povestit despre camerele de gazare și despre experimentele medicale. Informația a fost trimisă șefului propagandei Armatei Roșii, iar în ziarul militar sovietic a apărut un scurt articol. N-a existat nicio revoltă la acea vreme care să denunțe ororile dezvăluite la Auschwitz,

probabil pentru că Partidul Comunist insista că evreii nu reprezentau o categorie specială, și doar suferințele poporului sovietic trebuiau scoase în evidență¹⁷⁷.

*

Zvonurile care circulau în lagăr erau adevărate: Mengele plecase și-și luase cu el toate notițele referitoare la experimentele sale. Până în prezent, aceste notițe n-au fost găsite. Însemnările care au mai rămas despre munca lui se regăsesc în foarte puține documente din Muzeul Memorial Auschwitz-Birkenau. În principal, informațiile disponibile astăzi se bazează pe relatările subiecților umani care au supraviețuit experimentelor, ale martorilor selecțiilor și ale profesioniștilor care l-au asistat și care, prin urmare, au urmărit îndeaproape activitatea doctorului nazist¹⁷⁸.

După evacuarea lagărului de la Auschwitz, Mengele a fost repartizat într-un alt lagăr de concentrare, cel de la Gross-Rosen, în sud-vestul Poloniei. Acest lagăr găzduia un vast complex industrial, operat de companii germane care foloseau munca forțată a deținuților, aici funcționând o rețea de cel puțin 97 de lagăre subordonate. Cel mai cunoscut dintre acestea este Brännlitz, care a intrat în istorie datorită legăturii sale cu omul de afaceri Oskar Schindler, autorul celebrei liste cu numele a peste 1 000 de evrei pe care i-a selectat pentru a lucra în fabrica lui și, în acest fel, i-a salvat de la moarte¹⁷⁹. Mengele n-a putut rămâne prea mult timp la Gross-Rosen, iar asta pentru că, la 13 februarie 1945, Armata Roșie a ajuns și aici și a eliberat lagărul. La acea vreme, cea mai mare teamă a ofițerilor germani, în special a celor din SS, era să nu cadă în mâinile sovieticilor.

În ultimele zile ale războiului, Mengele a ajuns la un spital militar din Saaz, în Regiunea Sudetă din fosta Cehoslovacie, devenită cunoscută în întreaga lume, în 1938, pentru că fusese ocupată de Hitler sub pretextul protejării populației germanofone care locuia acolo. Acum, situația era cu totul diferită, așa-numitele etnii germane fiind expulzate în masă. În prima dintr-o serie de lovituri de maestru, Mengele s-a prezentat la spital purtând uniforma de ofițer al armatei germane, nu pe cea a SS, din care făcea parte de fapt. Norocul lui a fost că șeful spitalului de campanie, dr. Otto-Hans Kahler, era un vechi prieten de-ai lui care, înainte de război, lucrase și cu Otmar von Verschuer. Kahler i-a cerut comandantului unității permisiunea ca Mengele să li se alăture¹⁸⁰. Comandantul a fost de acord, iar Mengele a rămas împreună cu unitatea într-o pădure din Regiunea Sudetă, un lanț muntos care forma o graniță naturală între fosta Cehoslovacie și Germania. Oficial, zona respectivă ar fi trebuit să se afle sub responsabilitatea Statelor Unite, dar nicio țară aliată încă nu ajunsese acolo, astfel că deocamdată era un ținut al nimănu. Cu sovieticii în spate și americanii în față, soldații germani au rămas blocați în acea pădure timp de șase săptămâni.

Bavaria, sectorul american, iunie 1945

În Europa, războiul s-a încheiat la 8 mai 1945 odată ce Germania a capitulat necondiționat, după ce sovieticii au aruncat 40 000 de tone de bombe asupra Berlinului în doar două săptămâni, transformând capitala germană într-o grămadă de moloz. Situația pe întreg continentul era haotică. Numai în Germania, 20 de milioane de oameni rămăseseră fără locuință. În toată Europa de Vest, sistemele de transport și de comunicații deveniseră inoperabile¹⁸¹.

În acest context, la puțin peste o lună de la încheierea oficială a conflictului, la jumătatea lunii iunie, spitalul militar în care Mengele își petrecuse ultimele săptămâni a primit ordin să se mute în sectorul american, deoarece Armata Roșie urma să ocupe Regiunea Sudetă. Vehiculele unității medicale au format un convoi care a plecat spre Bavaria, dar aproape rămase fără combustibil, au fost oprite de americani, iar personalul a fost dus într-un lagăr de prizonieri de război de lângă orașul Schauenstein. Dacă cineva ar fi aflat cine era, acesta ar fi putut fi fost sfârșitul pentru Mengele, dar fostul căpitan SS a înțeles imediat gravitatea situației și a început să folosească nume false. Când s-a înregistrat în lagăr, a spus că se numește Josef Memling, folosind numele de familie al unui pictor german din secolul al XV-lea. Nimeni n-a observat gluma, cu excepția lui Kahler, care era foarte pasionat de artă. Kahler i-a spus lui Mengele că nu era demn sau onorabil pentru un ofițer german să folosească un nume fals și că, prin urmare, ar trebui să-și folosească numele adevărat.

Victorioși, Aliații au împărțit Germania în patru sectoare, iar fiecare mare putere a ocupat unul dintre ele. Statele Unite, care primiseră o parte din centru și din sud, s-au confruntat cu o situație complicată. Aveau în responsabilitatea lor peste trei milioane de prizonieri de război, foarte puține provizii și o numeroasă populație strămutată¹⁸². În aceste condiții dificile, americanii s-au grăbit să elibereze cât mai mulți oameni, dar, în același timp, s-au temut să nu-i elibereze din greșeală pe cei care colaboraseră activ cu nașiștii. Așadar, în luna iunie a aceluși an, armata americană a autorizat ceea ce se întâmpla deja de ceva timp: prizonierii germani puteau fi eliberați, dar cu excepția celor care intrau în categoria „arestare automată”,

adică foștii membri ai SS, cei din Partidul Nazist peste un anumit grad în ierarhia militară și criminalii de război. Conform acestei dispoziții, Mengele ar fi trebuit să fie arestat, dar, spre norocul lui, acolo nimeni nu știa că practic se încadra în fiecare dintre acele categorii. În plus, Comisia Națiunilor Unite pentru Crime de Război publicase liste cu criminali căutați, iar numele lui Mengele apărea pe lista cu numărul 8, publicată în mai, în timp ce autoritățile poloneze erau pe urmele lui, deoarece Auschwitz se afla pe teritoriul Poloniei. Existau multe motive pentru arestarea lui Mengele și multe grupuri îl căutau, dar problema a fost că, în haosul postbelic, lista cu numărul 8 n-a ajuns acolo unde ar fi trebuit, adică în marile lagăre care adăposteau prizonieri germani.

Trierea soldaților din diferitele țări învinse nu era o sarcină interesantă pentru majoritatea soldaților americani. Până în urmă cu câteva săptămâni, cele două tabere – Germania și Aliții – se confruntaseră în lupte crâncene, dar acum, soldații care nu vorbeau limba germană și abia așteptau să ajungă acasă trebuiau să se ocupe de această sarcină birocratică. Totuși, nu se puteau plânge și ar fi trebuit să fie fericiți să mai rămână puțin în Germania, deoarece munca în teritoriile ocupate era un fel de recompensă pentru soldații cu cele mai bune rezultate. Alternativa ar fi fost să fie trimiși în Teatrul de Operații din Pacific, unde războiul împotriva Japoniei era încă în plină desfășurare.

În cele din urmă, oficialitățile germane au preluat cea mai mare parte a procesului de eliberare a prizonierilor de la Schauenstein, dar nimeni nu s-a gândit să consulte listele cu criminali de război căutați, având grijă numai să nu elibereze membri ai SS, care erau identificați fie prin documente

personale, fie printr-un semn unic pe care membrii acestui grup nazist de elită îl aveau tatuat sub brațul stâng: grupa lor sanguină. În centrele lor de instruire, membrii *Schutzstaffel* făceau un test de sânge și erau tatauți de un medic. Cu toate acestea, cei care intraseră în SS înainte de război puteau să nu aibă acest tatuaj, exact cum a fost cazul lui Mengele. Fără acest semn, era mai ușor să se sustragă atenției Aliaiților, dar asta nu înseamnă că germanii nu se recunoșteau între ei, deoarece aveau un nume de cod („Odesa”), pe care-l foloseau pentru a se identifica drept foști membri SS¹⁸³.

După ce au stat șase săptămâni la Schauenstein, Mengele, Kahler și un alt medic cunoscut de-ai lor, neurologul Fritz Ulmann, au fost transferați într-un alt lagăr, puțin mai la sud, în Bavaria, în orașul Helmbrechts. Acolo, ordinul zilei era eliberarea cât mai rapidă a prizonierilor de război. La mese lungi, americanii analizau cazul fiecărui militar german. La primul control, toți trebuiau să-și scoată cămașa și să ridice brațele pentru ca americanii să poată verifica dacă aveau vreun tatuaj SS. Cei care nu aveau semnul, cu excepția cazului în care exista ceva suspect în documentele lor, erau eliberați. Dacă existau dubii, un ofițer american chestiona prizonierul cu ajutorul unui interpret. Dacă problema nu era rezolvată, documentele prizonierului erau trimise spre analiză către o autoritate superioară.

Mengele a trecut de control și, două săptămâni mai târziu, a sosit ziua mult așteptată: el și ceilalți doi colegi medici au fost lăsați să plece și au primit un certificat de eliberare. Mengele și-a dat numele real, dar este puțin probabil să fi făcut acest lucru din cauza muștrărilor de conștiință provocate de dojenile lui Kahler – la urma urmei, era mai preocupat de salvarea propriei vieți decât de onoare sau demnitate. Camioanele armatei

americane i-au dus pe cei care fuseseră eliberați într-un loc din Zona de Ocupație Americană, unde Mengele și Ulmann au urcat la bordul unui vehicul cu destinația München. Mengele a coborât primul, la Ingolstadt, lângă orașul părinților lui, Günzburg. Avea documentul de eliberare cu numele său pe el și, printr-o altă întâmplare norocoasă, a primit și o copie a eliberării lui Ulmann, deoarece neurologul primise două. Acest document avea să-i fie foarte util lui Mengele, care s-a străduit să-și ascundă adevărata identitate pe parcursul următorilor pași ai fugii sale din țară.

În august 1945, Statele Unite au lansat bombe atomice asupra orașelor Hiroshima și Nagasaki, forțând Japonia să capituleze. La 2 septembrie, japonezii au semnat capitularea necondiționată, iar cel de-Al Doilea Război Mondial s-a încheiat definitiv. În acel moment, ceea ce dorea Mengele cel mai mult era să evite pe cât posibil să se întoarcă acasă. În cea mai mare parte a conflictului, Günzburg reușise să scape de distrugere, dar spre sfârșitul războiului a trecut prin trei bombardamente majore ale Aliatilor. Prima țintă a fost o fabrică aparținând firmei Messerschmitt, compania germană de avioane de război, în timp ce alte două atacuri distruseseră gara și afectaseră serviciile publice. Pentru Mengele, principala problemă era faptul că americanii preluaseră controlul asupra orașului după capitularea Germaniei. Trupele americane au plecat abia la începutul anilor '50, iar prima lor acțiune a fost să elimine toți naziștii din administrația orașului. De asemenea, forțele de ocupație au schimbat numele străzilor, au dezarmat poliția locală, au schimbat programa școlară și au staționat acolo un regiment de infanterie, ceea ce a făcut din orașul natal al lui Mengele un loc riscant pentru un fost ofițer SS.

Autoritățile americane au recurs la așa-numitul mecanism al „arestării automate” și l-au ridicat pe tatăl lui Mengele, Karl, pentru că fusese consilier economic municipal. Mezinul familiei, Alois, încă nu se întorsese acasă, fiind prizonier de război în Iugoslavia. Karl jr., fratele mijlociu, fusese eliberat din serviciul militar, deoarece naziștii considerau că munca lui în cadrul companiei de mașini agricole era esențială pentru efortul de război. Când americanii au preluat controlul asupra orașului, Karl jr. a devenit ținta unui lung proces de denazificare și a considerat că era cel mai bine să lase firma în grija lui Hans Sedlmeier, angajatul loial al familiei, care mai târziu va juca un rol-cheie în fuga lui Mengele în America Latină.

În cele din urmă, americanii nu l-au căutat prea mult pe Mengele în Günzburg, deoarece erau convingși că nu se afla acolo. Au interogat-o chiar și pe soția lui, Irene, care se mutase împreună cu fiul ei, Rolf, și cu soacra, Wally, în Autenried, un sat din apropiere. Se pare că forțele americane îl urmăreau pe Mengele doar pentru că era un potențial suspect, nu pentru că ar fi primit un ordin clar de arestare. Și astfel, pentru fostul căpitan SS, întoarcerea acasă era exclusă.

Octombrie 1945

Mengele nu s-a întors acasă, dar nici nu s-a dus prea departe. A cerut de lucru la o fermă din satul Mangolding, în districtul Rosenheim, tot în landul Bavaria. Proprietarii fermei erau doi soți, Maria și Georg Fischer, cărora Mengele s-a prezentat sub numele de Fritz Ulmann și a inventat o poveste credibilă pentru cei doi: tocmai se întorsese din sectorul ocupat de sovietici după ce-și căutase – fără succes – soția, care fusese trimisă în Germania centrală în timpul războiului. Maria și

Georg n-au sesizat nicio problemă, i-au oferit un loc de muncă și l-au găzduit pe Mengele aproape trei ani, fără să știe cine era. A fost o ascunzătoare aproape perfectă, pentru o vreme, și chiar și de acolo, Mengele a găsit o modalitate de a se întâlni cu fratele lui, Karl jr. Cei doi au stat de vorbă în mijlocul drumului, la 10 kilometri de fermă, iar Karl jr. l-a pus la curent pe fratele lui cu situația firmei, a rudelor sale și a orașului. Ceva mai târziu, Mengele a reușit să-și vadă și soția, iar Irene i-a povestit tot ce se întâmplase de când se văzuseră ultima dată la Auschwitz, inclusiv faptul că fusese interogată de armata americană. Irene i-a sugerat să părăsească Germania, deoarece acolo ar fi fost imposibil să ducă o viață normală, și atunci a devenit clar că mariajul lor se sfârșise, pentru că Irene dorea să ducă o viață normală, nu să trăiască ascunsă.

Mengele s-a încurcat din ce în ce mai mult într-o rețea de minciuni. De exemplu, la un moment dat, a trebuit să completeze un chestionar pregătit de Aliți pentru a identifica germanii care erau „responsabili pentru crime de război”, 16 milioane de oameni din toată Germania răspunzând la acele întrebări, iar Mengele nu avea cum să evite să facă același lucru¹⁸⁴. Totuși, asta nu era o problemă pentru el, ci dimpotrivă, se delecta cu poveștile pe care le inventa, și chiar îi ajuta și pe alți angajați ai fermei să-și formuleze răspunsurile.

Chestionarul a fost una dintre numeroasele măsuri aplicate de Aliți în efortul de a eradica nazismul din Germania, o provocare considerabilă. La încheierea războiului din Europa, în țară se aflau opt milioane de naziști și nu era posibil să fie arestați sau judecați toți. Drept urmare, Aliții au decis să realizeze un proces de denazificare a societății germane, ceea ce includea vizite obligatorii în lagărele de concentrare, astfel încât

civilii să poată vedea cu ochii lor atrocitățile comise de naziști. În plus, Aliații au reînnoit colecțiile bibliotecilor și au controlat tipărirea ziarelor. Mengele nu se simțea complet în siguranță în acel mediu, dar ceea ce l-a făcut în mod sigur să aibă insomnii a fost vestea că autoritățile aretaseră un criminal de război în Rosenheim, orașul în care locuia Mengele, și-l trimiseseră în Belgia. Același lucru i se putea întâmpla și lui dacă era descoperit, putând fi extrădat în Polonia, acolo unde autoritățile îi vor judeca pe membrii SS care lucraseră la Auschwitz. În plus, cu două luni înainte, Aliații începuseră să-i judece pe liderii naziști la Nürnberg.